

De vier komen bepaald mager uit de verf en ze worden bovendien nauwelijks met elkaar — laat staan met tegenstanders — geconfronteerd. Aan wetenschappelijke bronnenkritiek wordt niet gedaan. De theoretische opbrengst van deze weinig interessante descriptie is niet veel. Wat zou Rawls aan moeten met het gegeven dat een eeuw geleden in Nederland een poldercompromis is gesloten betreffende de financiering van het basisonderwijs tussen liberalen en sociaal-democraten enerzijds en protestanten en rooms-katholieken anderzijds in een koehandel tegen uitruil van het algemeen kiesrecht? Wat bewijst of adstrueert dat?

Johan Sturm

J. Divendal, H. Lakmaker, *Emmy J. Belinfante 1875-1944. Tussen rook, alcohol en mannen* (Amsterdam: Balans, 2001, 298 blz., €20,12, ISBN 90 5018463 4).

'De krant is een meneer', zo luidt het gezegde. Ook binnen de journalistiek wisten vrouwen slechts met moeite een plek te veroveren en moet er nog altijd een inhaalslag gemaakt worden. De in 1981 opgerichte Stichting vrouw & media heeft dat meerdere malen aan de kaak gesteld, onder meer met het in haar opdracht vervaardigde overzichtswerk *Voor zover plaats aan de perstafel. Vrouwen in de dagbladjournalistiek, vroeger en nu* (Amsterdam, 1986). Daarin richt de aandacht zich zowel op de positie van vrouwen in de Nederlandse pers, als op het geslacht van de krant en van de journalistiek in het algemeen. Het gaat daarbij om de vraag welke thema's op welke wijze en door wie in de media worden behandeld. De hiërarchie tussen 'hard' en 'zacht' nieuws, tussen 'politiek' en 'cultuur', tussen oorlog en vrede, werkt immers door op de terreinen die vrouwen en mannen in de journalistiek bezetten of toegewezen krijgen. Hoe vrouwen zich vanaf het eind van de negentiende eeuw met welke bijdragen een plaats veroverden in de Nederlandse pers is een nog weinig beschreven thema. De journalisten Joost Divendal en Henriette Lakmaker hebben daar met hun grondig historisch onderzoek naar het leven van Emmy J. Belinfante een goede 298 pagina's aan toegevoegd. Het leven en werk als journaliste vormde het uitgangspunt voor deze biografie, maar al snel wordt duidelijk hoezeer Belinfantes toegang tot de journalistiek en kijk op de wereld bepaald werden door het Portugees-joodse en het beschaafd-Haagse milieu waarin zij verkeerde. Ook de vrouwenbeweging kreeg langzaam maar zeker vat op deze Haagse dame, die aanvankelijk niets van het 'marktkraam-geschreeuw' van haar radicale zusters moest hebben.

Deze drie elementen — joods, Haags en vrouw — die Belinfantes plaats in de journalistiek bepaalden, weten de auteurs op een knappe manier met elkaar te vervlechten. Ook maken ze duidelijk dat deze elementen, afhankelijk van het tijdsgewricht, wisselende accenten kregen. Zo laten zij zien hoe aan het begin van haar carrière mannen uit het joodse milieu haar de nodige steun en ruimte boden, terwijl in een latere periode de vrouwenbeweging en het (werkende) vrouw-zijn de belangrijkste impuls voor haar werk vormden, waarna vanaf mei 1940 het antisemitisme haar het werken — en het leven — onmogelijk maakte.

Emmy J. Belinfante was niet de eerste journaliste in Nederland; wel van Den Haag. Na een paar weinig succesvolle jaren in het onderwijs, trad zij in 1901, op 26-jarige leeftijd, toe tot de redactie van *Het Familieblad*, dat door de auteurs omschreven wordt als 'een typisch product van de joodse assimilatie rondom de eeuwwisseling: Haags en Hollands, met een vleugje 'Portugies''. Wellicht gebeurde dit op voorspraak van een van de directeurs, haar oom Frits Belinfante. Maar het was de hoofdredacteur Salomon Calish die haar hielp de basis te leggen voor haar journalistieke loopbaan. Hij ontloopte zich tot een ware leermeester, die zich weinig gelegen liet liggen aan het geslacht van zijn redactrice. Emmy Belinfante werd breed ingezet: zij bracht

verslag uit van de gemeenteraad, besprak toneelvoorstellingen, schreef feuilletons en deed correctiewerk. Binnen een jaar kreeg ze bovendien een eigen rubriek, 'Indrukken', waarin 'een dame ons van tijd tot tijd een en ander [zal] schrijven over onderwerpen van den dag.'

In 1903 kreeg Belinfante de kans een langdurige reis langs Europese steden te maken, waarover zij berichtte in haar rubriek. Haar aanstelling als redacteur had zij echter verloren, zodat zij bij terugkeer op zoek ging naar een nieuwe betrekking. Haar sollicitatie bij *Het Vaderland* strandde op de tegenstand van de Raad van commissarissen, met name van de liberale N. G. Pierson, die meende dat het werk als verslaggever te vermoeiend zou zijn voor een vrouw. Ze kon uiteindelijk terecht bij *Land en Volk*, de spreekbuis van de Vrijzinnig Democratische Bond. Opnieuw was het een liberaal-joodse eindredacteur, Martin van Raalte, die zijn krantenkolommen voor haar beschikbaar stelde. Ze kreeg het buitenland toegewezen, naast de verslaggeving. En ook hier kreeg ze een eigen rubriek 'Voor de dames', die volgens de auteurs de eerste vrouwenrubriek in de landelijke dagbladers was 'die niet exclusief over het huishouden of mode ging. Op speelse wijze mengde ze er politiek, opvoeding en actualiteit doorheen.'

Toen het dagblad na eenjaar in financiële moeilijkheden raakte, was Belinfante de eerste die eruit vloog. Een plaats op de nachtedactie achtte men geen geschikt alternatief voor een vrouw. Vervolgens kwam Belinfante — na een kort intermezzo bij het *Haagsch Nieuws- en Advertentieblad* van onder meer haar broer G. W. Belinfante — op de redactie van de *Nieuwe Courant*, die gematigd of oud-liberaal van kleur was. Belinfante zou twintig jaar aan deze krant verbonden blijven en beleefde daar de toppen van haar faam als journaliste. Aanleiding tot haar aanstelling vormde het Internationaal Vrouwenkiesrechtcongres van 1908 in Amsterdam, waar hoofdredacteur Plemp van Duivenland een geschikte vrouwelijke verslaggever voor zocht. Wellicht getipt door Calisch werd Belinfante daarvoor aangezocht, hetgeen een jaar later leidde tot een vaste aanstelling met ook dit keer een eigen rubriek 'Spiegel der ijdelheid' waarin ze er, volgens de auteurs 'op los babbelde over mode, personeel, flirt en thee.'

In 1912 kwam daar een tweede rubriek bij: 'Vrouwenbeweging'. Deze rubriek was niet alleen van belang voor de geïnteresseerde lezers, maar zou in een later stadium ook voor historici een informatieve bron vormen. Zo kan men daarin goed volgen hoe met name de werkgeefsters dachten over de destijds prangende kwestie van 'het dienstbodentekort'. Belinfante had een — niet ongebruikelijke, maar daarom niet minder interessante — formule, waarin ze lezers uitnodigde te reageren op bepaalde vraagstukken en vervolgens een selectie uit die reacties aan de lezers presenteerde. Het is jammer dat de auteurs niet langer stilstaan bij de inhoud en betekenis van een dergelijke rubriek in verhouding tot (de afwezigheid van) soortgelijke rubrieken in andere kranten.

In deze periode zou haar werk in de verslaggeving en in de vrouwenbeweging steeds meer verstrengeld raken, soms productief maar niet zonder spanning. De combinatie van betrokkenheid (als vrouw) en distantie (als verslaggever) bracht onvermijdelijke conflicten met zich mee, zeker als haar zusters uit de vrouwenbeweging controlerend wilden optreden. Want vóór alles voelde ze zich journaliste. Anderzijds waren het vrouwen uit diezelfde beweging die haar als journaliste steunden, toen zij in 1922 ontslagen dreigde te worden na een fusie van 'haar' *Nieuwe Courant* met de *NRC*. Vooralsnog bleef ze gehandhaafd, maar met het verdwijnen van de haar zo goed gezinde hoofdredacteur Plemp van Duivenland en de dalende interesse voor de 'vrouwenkwestie' verdween ook de noodzaak om een pleitbezorger als Belinfante de ruimte te geven.

Per 1 januari 1928 diende ze haar ontslag in. In datzelfde jaar schreef ze een brochure *De Vrouw als journaliste*, over de vraag 'Wat beteekent de journalistiek voor de vrouw, wat kan de vrouw voor de journalistiek beteekenen?' Het werd een pleidooi voor de vrouwelijke journalist

als morele ordebewaarster. Door haar aangeboren eigenschappen en innerlijke beschaving zouden vrouwen bij uitstek geschikt zijn om de journalistiek op een hoger plan en de ontwrichte samenleving weer in haar voegen te brengen. Journalistiek was voor haar niet enkel een beroep, maar bovenal een roeping. Voortaan probeerde ze zich als free-lancer van deze 'verheven taak' te kwijten. Ze vond voldoende afzetgebied voor haar artikelen, aangevuld door het eindredacteurschap van het *Maandblad van de Vereeniging van huisvrouwen*. Daar kwam echter een onverbidde eind aan onder invloed van het nationaal-socialisme. Het laatste deel van haar biografie gaat dan ook niet meer over Belinfante als journaliste, maar als werkloze vrouw die als joodse vervolgd en uiteindelijk vermoord werd. Na afloop van de bezetting werd zij herdacht en zodoende hersteld als 'vrouw in de journalistiek'; ook met dit boek.

De auteurs zijn erin geslaagd een balans te vinden tussen betrokkenheid en distantie. Al wordt de tekst, vooral in het eerste deel, nogal eens ontsierd door clichés over 'aangeboren deugzaamheid' en 'pruttelende' dames. Jammer is dat ze zich beperkt hebben tot de directe omgeving van hun hoofdpersoon en niet meer aandacht hebben besteed aan de inhoud van haar geschriften in relatie tot andere journalistieke producten. Zodoende blijft de vraag naar de betekenis van Belinfantes bijdragen aan de Nederlandse journalistiek onbeantwoord. Onduidelijk blijft ook in welk opzicht Emmy J. Belinfante als vrouw in de journalistiek nu 'representatief' is voor haar tijd dan wel een 'bijzondere' plaats inneemt.

Barbara Henkes

P. J. Knegtmans, A. J. Kox, ed., *Tot nut en eer van de stad. Wetenschappelijk onderzoek aan de Universiteit van Amsterdam* (Amsterdam: Amsterdam university press, 2000, 179 blz., €17,66, ISBN 90 5356 443 8).

In 1876 kwam een einde aan een lange periode waarin het Nederlandse academische bestel alleen maar krimp te zien had gegeven. De wet op het hoger onderwijs die toen ten langen leste door de Kamer kwam, bezuinigde niet, maar hield het aantal rijksuniversiteiten op drie en gaf bovendien de gemeente Amsterdam de mogelijkheid het hoofdstedelijke Athenaeum illustre om te zetten in een volwaardige universiteit. Amsterdam aarzelde geen moment en al in 1877 kon de vierde universiteit van Nederland haar poorten openen. Maar anders dan bij de overige universiteiten draaide hier niet het rijk, maar enkel de gemeente op voor de kosten (vandaar de lang gebruikte, maar niet correcte benaming Gemeenteuniversiteit of GU). Die kosten waren niet gering, want Amsterdam wilde van de eigen universiteit ook meteen een eerste-rangs instelling maken. En dat is gelukt: het werd een grote universiteit die in de frontlijn van het onderzoek stond, zoals later werd uitgedrukt in een aantal Nobelprijzen voor Amsterdamse hoogleraren. Tot 1961, toen het rijk alsnog de financiering overnam, heeft de stad Amsterdam vrijwel geheel uit eigen middelen een eerste-klass universiteit in de ring weten te houden.

In zijn inleiding tot de bundel *Tot nut en eer van de stad* werpt de officiële Amsterdamse universiteitshistoricus Knegtmans de vraag op wat de invloed is geweest van deze bijzondere band met de stad op het reilen en zeilen van de universiteit. Maakte het wat uit dat de benoemingen niet gedaan werden door de Kroon, maar door de gemeenteraad? Scheelde het dat bij de beslissingen over nieuwbouw of andere investeringen wederom de lange weg naar Den Haag kon worden vermeden en dat men direct bij de gemeente kon lobbyen (met de eigensoortige argumenten die een gemeente wel, maar een rijksoverheid niet aanspraken)? En wat was het effect op het wetenschappelijk onderzoek? Was er een neiging bij hoogleraren om